

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Vojtěcha Šimíčka, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Ludvíka Davida o ústavní stížnosti stěžovatele **I. L.**, zastoupeného JUDr. Pavlem Vyroubalem, advokátem se sídlem Palackého 168, Vsetín, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě č. j. 6 To 355/2018-2377 ze dne 15. 11. 2018 a usnesení Okresního soudu v Ostravě č. j. 8 T 188/2014-2361 ze dne 29. 8. 2018, za účasti **Krajského soudu v Ostravě** a **Okresního soudu v Ostravě** jako účastníků řízení a **Okresního státního zastupitelství v Ostravě** jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ostravě č. j. 6 To 355/2018-2377 ze dne 15. 11. 2018 v části, kterou byla zamítnuta stížnost stěžovatele, a usnesením Okresního soudu v Ostravě č. j. 8 T 188/2014-2361 ze dne 29. 8. 2018 v části, kterou bylo rozhodnuto o zabrání věcí stěžovatele, bylo porušeno právo stěžovatele na ochranu majetku podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto v uvedeném rozsahu ruší.

Odůvodnění:

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Z napadených rozhodnutí, spisu, který si Ústavní soud vyžádal, a z ústavní stížnosti byly zjištěny následující skutečnosti. Stěžovatel si zakoupil 70 obrazů, které měly být díly malířů Aloise Schneiderky, Karla Hofmana, Františka Podešvy a Františka Grosse. Na obrazech se nacházejí signatury těchto malířů; každý z obrazů má dřevěný rám. V rámci trestního řízení vedeného proti J. P. a PhDr. T. M. byly tyto obrazy stěžovateli odnаты, stejně tak došlo k zajištění obrazů v majetku jiných osob. V trestním řízení bylo zjištěno, že zajištěné obrazy jsou falzifikáty vytvořené J. P. Ten tyto obrazy vydával za díla již zmíněných malířů, jakož i dalších autorů, a sám nebo prostřednictvím dalších osob je prodával stěžovateli a dalším osobám či jinak dával do oběhu. PhDr. T. M. k některým z těchto obrazů vyhotovil nepravdivé znalecké posudky. J. P. byl odsouzen za trestný čin porušování autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi, za trestný čin podvodu a trestný čin padělání a napodobení díla výtvarného umění, a byla mu uložena mimo jiné povinnost nahradit stěžovateli jako poškozenému škodu ve výši 632 250 Kč, představující kupní cenu obrazů ve výši, kterou se podařilo v trestním řízení prokázat. PhDr. T. M. byl odsouzen za trestný čin krivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku, a byla mu uložena povinnost nahradit stěžovateli škodu ve výši 28 000 Kč, odpovídající prokázané ceně znaleckých posudků. Se zbytkem svých nároků na náhradu škody vůči oběma odsouzeným byl stěžovatel odkázán na občanskoprávní řízení. Obecné soudy poté napadenými usneseními rozhodly o zabrání všech zajištěných obrazů, včetně 70 obrazů náležejících stěžovateli. Podle stěžovatele šlo o nepřiměřený

zásah do jeho vlastnického práva a v řízení před obecnými soudy bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces.

2. Okresní soud napadeným usnesením uložil ochranné opatření zabránění věci podle § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku, a to 70 obrazů odňatých stěžovateli a dalších 116 obrazů odňatých jiným zúčastněným osobám či vydaných těmito osobami. Podle citovaného ustanovení (ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019) lze zabrat věc, která „byla získána trestným činem nebo jako odměna za trestný čin anebo která byla, byť jen zčásti, nabyta za věc získanou trestným činem nebo za věc tvořící odměnu za trestný čin, pokud hodnota věci, která byla získána trestným činem nebo jako odměna za něj, není ve vztahu k hodnotě nabyté věci zanedbatelná, a pokud taková věc náleží jiné osobě, na kterou pachatel takovou věc převedl nebo která ji jinak nabyla.“

3. Podle okresního soudu je „zjevné, že se na trhu s uměním běžně vyskytují falzifikáty, resp. kopie děl známých autorů, aniž by s nimi byla páchána trestná činnost, neboť jsou jako kopie označeny“. Proto nelze uzavřít, že by předmětné obrazy ohrožovaly bezpečnost lidí nebo majetku, nebo že by hrozilo nebezpečí, že budou použity ke spáchání zločinu, a nelze je tedy zabrat dle § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku. Avšak podle okresního soudu „právě i s ohledem na stav trhu s uměním a počet falzifikátů uměleckých děl není [...] žádoucí, aby další prokazatelné padělky byly potenciálně vráceny do oběhu, navíc v takovém objemu“. Podle okresního soudu nebylo možné namísto zabránění obrazů aplikovat § 101 odst. 5 písm. a), c) trestního zákoníku a uložit povinnost „pozměnit věc tak, aby jí nebylo možné použít ke společensky nebezpečnému účelu“, nebo „odstranit její označení nebo provést její změnu“. Stěžovatel a zúčastněné osoby navrhovaly v této souvislosti, aby byly podle těchto ustanovení obrazy označeny jako kopie či aby byly překryty nebo odstraněny stávající signatury na obrazech. Na základě odborného vyjádření však okresní soud dospěl k závěru, že obrazy nelze označit jako kopie tak, aby toto označení bylo „trvalé, neměnné a vylučující opětovnou záměnu za originál“. Podle soudu prvního stupně se tedy nepodařilo nalézt bezpečný postup, který by umožňoval aplikaci § 101 odst. 5 písm. a), c) trestního zákoníku.

4. Krajský soud napadeným usnesením zamítl stížnost stěžovatele a další zúčastněné osoby. Podle krajského soudu nešlo místo zabránění přistoupit k označení obrazů jako kopií podle § 101 odst. 5 písm. a) a c) trestního zákoníku, neboť dle odborného vyjádření by takové označení nebylo trvalé a neměnné. Pro zajištění účinné ochrany společnosti před šířením falzifikátů uměleckých děl a pro zajištění dodržování autorského práva tak je dle krajského soudu třeba obrazy zabrat dle § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku. Krajský soud uvedl, že si je vědom toho, že se na trhu s uměním běžně vyskytují označené kopie děl známých autorů. Podle krajského soudu to neznamená, že jde vždy o praxi souladnou s autorským právem. Ani právo stěžovatele a další zúčastněné osoby na náhradu škody či nemajetkové újmy není dle krajského soudu zabráněním obrazů dotčeno. Nárok na náhradu škody byl totiž stěžovateli i další zúčastněné osobě zčásti přiznán v trestním řízení. Otázka, zda jsou předmětné obrazy falzifikáty, byla podle krajského soudu již pravomocně vyřešena. Konečně krajský soud uvedl, že je otázkou, zda na stěžovatele a zúčastněnou osobu vůbec přešlo vlastnické právo k obrazům, a to s ohledem na § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, týkajícího se neplatnosti právních úkonů.

II. Argumentace stran

5. Podle stěžovatele bylo napadenými usneseními porušeno jeho právo na ochranu majetku podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též jen „Úmluva“) a princip rovnosti plynoucí z čl. 1 Listiny.

6. Stěžovatel namítá, že nebyly splněny podmínky pro zásah do jeho vlastnického práva dle čl. 11 odst. 4 Listiny, neboť zabrání obrazů nesledovalo veřejný zájem, stěžovateli nebyla poskytnuta náhrada a pro zabrání podle něj „nebyly splněny podmínky zákona“. I když stěžovateli byla přiznána náhrada škody vůči odsouzenému, stěžovatel uvádí, že se tohoto odškodnění nedomůže, neboť dosud proti odsouzenému „bezvýsledně vede exekuční řízení a lze očekávat, že bude pro nemajetnost zastaveno“. Obecné soudy podle stěžovatele nezohlednily jeho práva jako poškozeného. S odkazem na judikaturu Nejvyššího soudu stěžovatel uvádí, že při rozhodování o zabrání věci je třeba vždy zvážit i oprávněné zájmy poškozeného a v případě, kdy poškozený nemůže uspokojit své nároky na náhradu škody jinak než na potenciálně zabrané věci, není rozhodnutí o zabrání takové věci namístě.

7. Podle stěžovatele neobstojí zabrání obrazů v testu proporcionality. Toto opatření podle stěžovatele sledovalo cíl spočívající v ochraně společnosti před šířením falzifikátů. Stěžovatel namítá, že k dosažení tohoto cíle by musely být „zabrány a odstraněny všechny obrazy, které jsou kopiemi“. Navíc podle stěžovatele Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových zabrané obrazy nabízí k prodeji, a zabrání obrazů tak vůbec není způsobilé naplnit sledovaný cíl. Stanoveného cíle šlo dle mínění stěžovatele docílit i jinými, ve vztahu k vlastnickému právu šetrnějšími prostředky, například zabráním pouze samotných pláten bez rámu obrazů, nebo (především) aplikací § 101 odst. 5 písm. a), c), trestního zákoníku, tedy v uložení povinnosti „pozměnit věc tak, aby ji nebylo možné použít ke společensky nebezpečnému účelu,“ či „odstranit její označení nebo provést její změnu“. Obecné soudy podle stěžovatele vyloučily možnost označit obrazy jako kopie místo jejich zabránění jen proto, že podle nich takové označení není trvalé a nezměnitelné. Stěžovatel namítá, že označené kopie uměleckých děl se na trhu běžně vyskytují. Podle stěžovatele je porušením principu rovnosti, pokud „někdo kopii obrazu může vlastnit, a jiný nikoliv“. V testu proporcionality v užším smyslu by pak dle stěžovatele mělo převážet jeho vlastnické právo. Stěžovatel argumentuje, že obecné soudy v podstatě presumovaly, že z jeho strany „dojde k dalšímu převodu zabavených obrazů jako originálů (a tím i spáchání trestného činu)“, což stěžovatel hodnotí jako zcela nepřijatelnou úvahu odporující ústavnímu pořádku.

8. Konečně stěžovatel uvádí, že obecné soudy porušily jeho právo na spravedlivý proces. Stěžovatel opakovaně neúspěšně navrhoval provedení revizního znaleckého posudku. Závěr o tom, že zabrané obrazy jsou padělky, se totiž podle stěžovatele opírá o subjektivní názor jediného znalce. Podle stěžovatele nebyli ochotni další znalecký posudek zpracovat ani jím oslovení znalci. Obrazy totiž byly umístěny u Policie ČR či u soudu, jenž je odmítl vydat, a nemohly tak být podrobeny adekvátnímu zkoumání.

9. Krajský soud v Ostravě považuje ústavní stížnost za nedůvodnou. Krajský soud uvedl, že nevycházel z předpokladu, že by obrazy byly stěžovatelem využity k trestné

činnosti. Stejně jako okresní soud se krajský soud v souladu se zásadou přiměřenosti zabýval možnostmi užití mírnějších prostředků než zabránění obrazů. Dospěl však k závěru, že nelze obrazy označit trvale, neměnně a neodstranitelně jako kopie tak, aby nebylo možné vyloučit budoucí opětovnou záměnu falzifikátů za originály. Jediný prostředek způsobilý účinně ochránit společnost před šířením falzifikátů uměleckých děl a zajistit dodržování norem autorského práva tak představovalo zabránění obrazů. Krajský soud se ztotožnil s námitkou stěžovatele, že zabránění několika desítek obrazů, které jsou výsledkem trestné činnosti odsouzeného, nepovede k plošné ochraně společnosti před výskytem falzifikátů, jen proto však nelze dle krajského soudu na tento zájem rezignovat. Dále krajský soud uvedl, že odsouzenému byla uložena povinnost nahradit stěžovateli jako poškozenému škodu ve výši 632 250 Kč, představující náklady vynaložené na nákup zabraných obrazů. Proto dle krajského soudu tak nebylo dotčeno právo stěžovatele na náhradu škody. Zda bude odsouzený skutečně schopen škodu nahradit, není pro posouzení nutnosti zabránění věci pocházející přímo z trestné činnosti rozhodující. Krajský soud uvádí, že pokud by obrazy byly vráceny stěžovateli místo jejich zabránění, jednalo by se vzhledem k pravomocně přiznané náhradě škody o bezdůvodné obohacení stěžovatele, neboť mu kupní cena zaplacená za obrazy bude vrácena v rámci náhrady škody a obrazy by tak dostal „zdarma“. K námitce stěžovatele poukazující na praxi Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových krajský soud uvedl, že je při svém rozhodování vázán zákonem, nikoliv postupy správních úřadů.

10. Okresní soud v Ostravě ve svém vyjádření pouze odkázal na odůvodnění napadeného usnesení.

11. Okresní státní zastupitelství v Ostravě považuje ústavní stížnost za nedůvodnou. Podle okresního státního zastupitelství není patrné, jaký vliv by měla mít tvrzená nemajetnost odsouzeného a jeho údajná neschopnost nahradit škodu na rozhodnutí o zabránění věci. Hodnota zabraných obrazů je totiž ve vztahu ke způsobené škodě zanedbatelná. Za porušení práva na spravedlivý proces pak nemůže být považováno zamítnutí návrhu na vypracování revizního znaleckého posudku, které bylo řádně odůvodněno. Tvrzení, že obecné soudy odmítly vydat obrazy ke znaleckému posouzení, a tak zabránily vypracování znaleckého posudku, pokládá okresní státní zastupitelství za nepodložené.

12. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat tato vyjádření stěžovatelce k replice, neboť nepřinášejí nad rámec napadených usnesení argumenty rozhodné pro posouzení věci. Krajské státní zastupitelství v Ostravě se postavení vedlejšího účastníka řízení vzdalo.

13. Ústavní soud si dále vyžádal vyjádření Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (dále jen „ÚZSVM“) k námitce stěžovatele, že zabrané obrazy jsou tímto úřadem dále nabízeny k prodeji. ÚZSVM ve svém vyjádření uvedl, že zabrané obrazy nenabízí k prodeji ani s nimi nenakládá způsobem, který by byl v rozporu s účelem uloženého ochranného opatření. Z toho důvodu tak ÚZSVM vyloučil možnost, že by si zabrané obrazy ponechal pro vlastní potřebu, bezúplatně je převedl na jinou složku státu či mimo státní sféru. ÚZSVM uvádí, že podle sdělení, které obdržel od okresního soudu, k naplnění účelu ochranného opatření postačí provést likvidaci pláten. Z toho důvodu provedl jejich oddělení od rámu obrazů. S likvidací pláten ÚZSVM vyčká do rozhodnutí Ústavního soudu v projednávané věci. Pokud jde o rámy obrazů, bude pristoupeno

k jejich zpeněžení, ukáže-li se, že nejde o věci, na něž se vztahuje výjimka z povinnosti zpeněžení dle § 6 odst. 3 písm. d) zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů. Za tím účelem ÚZSVM požádal o stanovisko Ministerstva kultury, to však do okamžiku podání vyjádření k Ústavnímu soudu neobdržel. Ústavní soud nezasílal toto vyjádření stěžovateli z důvodů vyložených níže v bodě 22.

III. Hodnocení Ústavního soudu

14. Obecné soudy v souvislosti s trestnou činností, které se dopustily jiné osoby, uložily stěžovateli ochranné opatření zabrání věci dle § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019, které spočívalo v zabrání obrazů vytvořených jedním z odsouzených. Tyto obrazy představují majetek stěžovatele ve smyslu čl. 11 Listiny, a jejich zabráním tak došlo k zásahu do práva stěžovatele na ochranu majetku, garantovaného čl. 11 odst. 1 Listiny.

15. Ustanovení § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019 umožňovalo rozhodnout o zabrání věci, která byla získána trestným činem nebo jako odměna za trestný čin anebo která byla, byť jen zčásti, nabyta za věc získanou trestným činem nebo za věc tvořící odměnu za trestný, pokud hodnota takové věci není ve vztahu k hodnotě nabyté věci zanedbatelná, a pokud taková věc náleží jiné osobě, na kterou pachatel takovou věc převedl nebo která ji jinak nabyla. Podstatný tedy není vztah osoby, které zabíraná věc náleží, k trestné činnosti; rozhodný je vztah mezi zabíranou věcí a trestným činem [srov. obdobně nálezy sp. zn. I. ÚS 1121/15 ze dne 24. 5. 2016 (N 92/81 SbNU 505), bod 15, nebo nálezy sp. zn. IV. ÚS 492/18 ze dne 3. 4. 2019, bod 32].

16. Jak Ústavní soud uvedl v již citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 1121/15, bodě 16, „[s]amotné zabrání majetku osobě, která nebyla ani nebude odsouzena, [...] nelze považovat za porušení ústavně zaručených práv této osoby, a to za podmínky, že jí je umožněno se proti zabrání věci efektivně bránit před soudem. Vzhledem k tomu, že zabráním věci může dojít k citelnému zásahu do vlastnických práv zcela nevinných osob, je dále nezbytné, aby soudy vždy řádně prokázaly (a odůvodnily), že jsou naplněny podmínky, které pro zabrání věci zákon stanoví.“

17. Ochranné opatření zabrání věci sice představuje v projednávané věci zásah do majetku stěžovatele, avšak nelze jej, jak namítá stěžovatel, pokládat za vyvlastnění a domáhat se za ně náhrady dle čl. 11 odst. 4 Listiny. Již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/93 ze dne 24. 5. 1994 (N 25/1 SbNU 189; 131/1994 Sb.) Ústavní soud uvedl, že kromě vyvlastnění – jež je zásahem „do majetkových práv, zvláště práva vlastnického, ve prospěch všeužitečného díla, kterým se práva ruší nebo omezují a současně pro jiného se práva zakládají [...]“ (citován HOETZEL, Jiří. Vyvlastnění. In: *Slovník veřejného práva československého*. Svazek V. Brno, 1948, s. 487) – zná právní řád „i jiný druh nuceného odejmutí vlastnického práva ve veřejném zájmu a na základě zákona, ne však za náhradu, a to institut konfiskace podle trestního zákona“. Ani v nálezech citovaných v předchozích dvou bodech Ústavní soud v obecné rovině nijak nezpochybnil možnost v souvislosti s trestnou činností zabrat věci bez náhrady, a to i osobám, které se samy nedopustily

trestné činnosti. Tyto závěry jsou v souladu s přístupem Evropského soudu pro lidská práva, který ve své judikatuře týkající se práva na ochranu majetku dle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod dovedl, že konfiskace (sankční ztráta majetku) nepředstavuje zbavení majetku dle odst. 1 tohoto ustanovení, ale součást úpravy užívání majetku v souladu s obecným zájmem dle odst. 2 (viz již rozsudek ve věci AGOSI proti Spojenému království ze dne 24. 10. 1986 č. 9118/80, § 51; srov. obdobně rozsudek ve věci Raimondo proti Itálii ze dne 22. 2. 1994 č. 12954/87, § 30; nebo rozsudek ve věci Phillips proti Spojenému království ze dne 5. 7. 2001 č. 41087/98, § 51). Tento přístup je dosud uplatňován, a to i ve vztahu k zabránění (konfiskaci) věci osobám, které se nijak nepodílely na trestné činnosti (srov. rozsudek ve věci Veits proti Estonsku ze dne 15. 1. 2015 č. 12951/11, § 70–74, v němž ESLP neshledal porušení práva na ochranu majetku v souvislosti s konfiskací bytu stěžovatelce, jež jej bezúplatně nabyla od svých příbuzných, kteří byt získali trestnou činností). Uložení ochranného opatření zabránění věci je tak třeba přezkoumat jako zásah do práva vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny, nikoliv jako vyvlastnění dle čl. 11 odst. 4 Listiny.

18. Tak jako jiná základní práva je rovněž vlastnické právo omezitelné v případě kolize s jiným základním právem nebo ústavně aprobovaným veřejným zájmem [nález sp. zn. II. ÚS 268/06 ze dne 9. 1. 2008 (N 2/48 SbNU 9), bod 29; srov. nález sp. zn. III. ÚS 950/17 ze dne 19. 12. 2017, bod 29; nález sp. zn. II. ÚS 415/14 ze dne 24. 3. 2015 (N 62/76 SbNU 849), bod 23]. Při posuzování otázky, zda k zásahu do vlastnického práva došlo v souladu s Listinou, Ústavní soud standardně zjišťuje v první řadě to, zda se tak stalo na základě zákona a v jeho mezích [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/18 ze dne 14. 5. 2019 (173/2019 Sb.), body 59–60; nález sp. zn. Pl. ÚS 63/04 ze dne 22. 3. 2005 (N 61/36 SbNU 663; 210/2005 Sb.) nebo nález sp. zn. Pl. ÚS 3/95 ze dne 11. 10. 1995 (N 59/4 SbNU 91; 265/1995 Sb.)]. Je-li tato podmínka splněna, pokračuje ústavní přezkum testem proporcionality (přiměřenosti), používaného v případě kolize dvou ústavně chráněných zájmů, přičemž podstata testu tkví právě ve snaze o nalezení rovnováhy mezi protichůdnými ústavními principy [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 6/13 ze dne 2. 4. 2013 (N 49/69 SbNU 31; 112/2013 Sb.), bod 38; a nález sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.)].

A. Zákonnost zabránění obrazů

19. Obecné soudy napadenými usneseními rozhodly o uložení ochranného opatření zabránění věci podle § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku, a to ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019, jak lze dovést z odůvodnění napadených usnesení. Toto ustanovení, jak již bylo uvedeno, umožňovalo rozhodnout o „zabránění věci, která byla získána trestným činem nebo jako odměna za trestný čin anebo která byla, byť jen zčásti, nabyta za věc získanou trestným činem nebo za věc tvořící odměnu za trestný čin, pokud hodnota věci, která byla získána trestným činem nebo jako odměna za něj, není ve vztahu k hodnotě nabyté věci zanedbatelná, a pokud taková věc náleží jiné osobě, na kterou pachatel takovou věc převedl nebo která ji jinak nabyla“. Aplikace znění účinného v době rozhodování obecných soudů je v souladu s § 3 odst. 2 trestního zákoníku, podle něhož se o ochranném opatření „rozhodne vždy podle zákona účinného v době, kdy se o ochranném opatření rozhoduje“. Napadená rozhodnutí tedy mají zákonný podklad, a protože stěžovatel nevznesl v této souvislosti žádné námitky, nepovažuje Ústavní soud

za nezbytné se otázce zákonnosti detailněji věnovat. Ústavnímu soudu nepřisluší se v této fázi řízení vyjádřit k otázce, zda by zabrané obrazy bylo možné pokládat za výnos z trestné činnosti, což je podmínkou pro zabránění věci dle § 101 odst. 2 trestního zákoníku ve znění účinném před 18. 3. 2017 a po 31. 1. 2019.

B. Přiměřenost zabránění obrazů

20. Podrobně je ovšem třeba se zabývat přiměřeností zabránění obrazů. V testu proporcionality Ústavní soud zkoumá, zda předmětné opatření sleduje legitimní (ústavně aprobovaný) cíl, a pokud ano, zda lze tímto opatřením tohoto cíle dosáhnout (tedy zda je předmětné opatření k dosažení tohoto cíle vhodné – požadavek vhodnosti), dále, jestli tohoto cíle nelze dosáhnout jiným způsobem, jenž by byl k dotčenému základnímu právu šetrnější (požadavek potřebnosti), a nakonec, zda zájem na dosažení tohoto cíle v rámci určitého právního vztahu převáží nad dotčeným základním právem (požadavek proporcionality v užším smyslu) [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 819/18 ze dne 22. 2. 2019, bod 32; srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 31/13 ze dne 10. 7. 2014 (N 138/74 SbNU 141; 162/2014 Sb.), bod 41; nález sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.)]. Požadavek na přiměřenost (proporcionalitu) ochranných opatření ostatně vyplývá i z podústavního práva, vedle obecného § 38 trestního zákoníku je konkretizován ve vztahu k ochranným opatřením v § 96 trestního zákoníku. Podle § 96 odst. 2 trestního zákoníku pak nesmí být újma způsobená uloženým a vykonávaným ochranným opatřením „větší, než je nezbytné k dosažení jeho účelu“.

21. Nejprve je nezbytné zodpovědět otázku, zda uložení ochranného opatření sleduje legitimní cíl, tedy zda nedošlo k omezení ústavně chráněného práva bez odpovídající protiváhy [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 6/13 ze dne 2. 4. 2013 (N 49/69 SbNU 31; 112/2013 Sb.), bod 38]. Jeden z legitimních cílů představuje veřejný zájem na ochraně společnosti před trestnou činností [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 502/2000 ze dne 22. 1. 2001 (N 11/21 SbNU 83); nález sp. zn. Pl. ÚS 18/07 ze dne 15. 9. 2009 (N 202/54 SbNU 505; 384/2009 Sb.), bod 16]. Podle okresního soudu sice nelze předjímat, že by obrazy byly použity ke spáchání zločinu, avšak k jejich zabránění přistoupil, protože „s ohledem na stav trhu s uměním a počet falzifikátů uměleckých děl není [...] žádoucí, aby další prokazatelné padělky byly potenciálně vráceny do oběhu, navíc v takovém objemu“. Obdobně krajský soud účel uložení ochranného opatření specifikoval jako „ochranu společnosti před šířením falzifikátů uměleckých děl a dodržování autorského práva“. Uložení ochranného opatření tak sledovalo cíl spočívající v ochraně společnosti před šířením falzifikátů. Tento cíl je konkrétním projevem veřejného zájmu na ochraně společnosti před trestnou činností, a jde tedy o legitimní cíl.

22. Pro posouzení otázky, zda zabránění obrazů představuje vhodný prostředek k dosažení legitimního cíle spočívajícího v ochraně společnosti před falzifikáty, je podstatné, jakým způsobem bude se zabranými obrazy dále nakládáno. Stěžovatel v této souvislosti namítá, že zabrané obrazy jsou ze strany ÚZSVM obvykle nabízeny k prodeji, a dojde tak k jejich vrácení do oběhu. Podle stěžovatele tak zabránění obrazů není způsobilé ochránit společnost před šířením falzifikátů. Z vyjádření ÚZSVM, které si Ústavní soud vyžádal, ovšem vyplývá, že obrazy zabrané stěžovateli nebudou jako celek nabízeny k prodeji. Aby bylo dosaženo účelu zabránění obrazů, ÚZSVM zamýšlí – nebude-li

vyhověno této ústavní stížnosti – zajistit likvidaci pláten obrazů; pouze u jejich rámu tak existuje možnost jejich dalšího využití včetně prodeje. Na základě toho Ústavní soud konstatuje, že zabráním obrazů lze dosáhnout stanoveného legitimního cíle, a tudíž požadavek vhodnosti je v tomto případě splněn. Ústavní soud podotýká, že ačkoliv vyjádření ÚZSVM vyvrátilo námitku stěžovatele, toto vyjádření stěžovateli nezasílal k replice, neboť shledal neústavnost napadených usnesení z jiných, dále vyložených důvodů. Námitka stěžovatele, že zabráním několika desítek obrazů neochrání společnost před falzifikáty, neboť k tomu by bylo nezbytné zabrat všechny kopie obrazů, je nedůvodná. Pro závěr, že uložení ochranného opatření je vhodným prostředkem k dosažení legitimního cíle spočívajícího v ochraně společnosti před falzifikáty, postačuje, že toto opatření je v obecné rovině způsobilé zabránit výskytu konkrétních falzifikátů uměleckých děl ve společnosti.

23. Při posuzování otázky, zda zabráním obrazů sledovalo legitimní cíl a zda bylo k dosažení tohoto cíle vhodné, bylo přitom třeba vycházet z toho, že každý z obrazů byl v okamžiku rozhodování obecných soudů samostatnou věcí v právním smyslu. Legitimita cíle a vhodnost zvoleného prostředku se tak hodnotí ve vztahu ke každému z obrazů, a nikoliv zvláště ve vztahu k jednotlivým součástem tohoto obrazu – nelze tedy tyto otázky zkoumat odděleně ve vztahu k plátnům a k rámu obrazů. Možností oddělit plátna od rámu a přistoupit k zabráním pouze pláten je namísto se zabývat až v rámci kritéria potřebnosti. I v tomto případě by došlo k zásahu do majetku stěžovatele, spočívajícímu v oddělení pláten od rámu a k zabráním těchto pláten. Posouzení, zda by tato alternativa nebyla šetrnější k vlastnickému právu stěžovatele, je součástí kritéria potřebnosti. Skutečnost, že po vydání napadených usnesení již podle vyjádření ÚZSVM došlo k oddělení pláten od rámu, na tom nic nemění, nicméně je třeba ji zohlednit v dalším řízení (viz níže bod 33).

24. Dále se bude Ústavní soud zabírat kritériem potřebnosti, které spočívá v porovnávání zvoleného prostředku omezení základního práva s prostředky jinými, jež umožňují dosáhnout stejného cíle, avšak základních práv se nedotýkají či jsou k těmto právům šetrnější. Stěžovatel poukazuje na to, že bylo možné rozhodnout pouze o zabráním pláten, a ponechat mu rámy obrazů, a zejména, že bylo možné obrazy pozměnit a označit je jako kopie.

25. Námitku stěžovatele, že pro ochranu společnosti před falzifikáty by postačovalo rozhodnout o zabráním pláten obrazů, podporuje i vyžádané vyjádření ÚZSVM. Podle tohoto vyjádření totiž okresní soud sdělil ÚZSVM, že k dosažení účelu ochranného opatření postačí zajistit likvidaci pláten obrazů. Již tato skutečnost svědčí o tom, že zabráním obrazů – pláten i s rámy – nespĺňuje kritérium potřebnosti.

26. Rozhodující je ovšem námitka stěžovatele, uplatněná i před okresním a krajským soudem, že by namísto zabráním obrazů mělo být rozhodnuto o povinnosti označit obrazy jako kopie, a to dle § 101 odst. 5 písm. a) trestního zákoníku ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019 [nyní odst. 4 písm. a)], podle kterého lze uložit povinnost pozměnit věc tak, aby jí nebylo možné použít ke společensky nebezpečnému účelu, či dle § 101 odst. 5 písm. c) trestního zákoníku ve znění účinném od 18. 3. 2017 do 31. 1. 2019 [nyní odst. 4 písm. c)], podle něhož lze uložit povinnost odstranit označení věci nebo provést její změnu. Jak okresní, tak krajský soud vycházely z toho, že označené kopie uměleckých děl se ve společnosti běžně vyskytují, aniž by s nimi byla páchána trestná činnost (krajský

soud pouze vyslovil pochybnost, zda je existence kopií vždy v souladu s autorským právem). Oba soudy však na základě odborného vyjádření dospěly k závěru, že není možné zajistit trvalé a neměnné označení obrazů jako kopií, které by vyloučilo jejich opětovné šíření jako falzifikátů, a dovodily z toho, že pro účinnou ochranu společnosti je třeba rozhodnout o zabránění těchto obrazů. Tato úvaha z ústavněprávního hlediska neobstojí. Ani u kopií obrazů, které se ve společnosti dle okresního i krajského soudu běžně vyskytují, aniž by s nimi byla páchána trestná činnost či porušováno autorské právo, totiž není vyžadováno jejich trvalé a nezměnitelné označení jako kopií.

27. Možnost, že obrazy budou znovu šířeny jako falzifikáty – například poté, co bude jejich označení jako kopií odstraněno –, sama o sobě nemůže být důvodem pro jejich zabránění. Při rozhodování o zabránění věci soud nesmí předpokládat, že jednotlivec, kterému věc náleží, s ní bude nakládat nečestně, či dokonce trestněprávně zakázaně, aniž by pro tento závěr měl soud jakoukoliv oporu ve zjištěných skutečnostech, případně nevyplývali obava, že věc bude sloužit k trestné činnosti, zjevně z povahy věci. Obecné soudy nepoukázaly na žádné konkrétní okolnosti, z nichž by vyplývala alespoň taková míra pravděpodobnosti, že obrazy budou opětovně šířeny jako falza, která by potřebovala jejich zabránění s ohledem na obvyklý chod věci rozumně odůvodňovala [srov. obdobně nálezy sp. zn. IV. ÚS 492/18 ze dne 3. 4. 2019, bod 40; nálezy sp. zn. II. ÚS 2046/19 ze dne 13. 9. 2019, bod 15, které se týkají zabránění věci podle § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku a podmínky hrozícího nebezpečí, že věc bude sloužit ke spáchání zločinu. Ačkoliv toto ustanovení nebylo aplikováno v projednávané věci, bylo uložení ochranného opatření motivováno snahou zabránit opětovnému šíření zabraných obrazů jako falzifikátů, tedy zabránit trestné činnosti; závěry citovaných nálezů se tak na projednávanou věc aplikují analogicky]. Žádné zjištění nenavádí tomu, že by stěžovatel, který v trestní věci, v souvislosti s nímž bylo rozhodnuto o zabránění obrazů, sám vystupoval v postavení poškozeného, zamýšlel obrazy šířit jako falzifikáty. Možnost, že by hypoteticky mohli obrazy takto využít budoucí vlastníci, rovněž nepostačuje k odůvodnění jejich zabránění.

28. Krajský soud v odůvodnění svého napadeného usnesení naznačil, že důvodem pro zabránění obrazů by mohla být i snaha předejít porušování autorského práva. Ani tato úvaha však neobstojí jako důvod pro zabránění obrazů. Krajský soud totiž v odůvodnění svého rozhodnutí neuvedl, jakým způsobem by při ponechání předmětných obrazů stěžovateli docházelo k porušení autorského práva, a jeho úvaha je tudíž nepřezkoumatelná. Navíc porušení autorského práva je v první řadě třeba řešit civilněprávními prostředky, a tudíž by krajský soud musel současně vyložit, proč tyto prostředky nepostačují a je třeba přistoupit k uložení ochranného opatření zabránění věci, tedy využít nástroje trestního práva.

29. Uložení povinnosti označit obrazy jako kopie či tyto obrazy pozměnit tak představuje jiný prostředek, který méně zasahuje do základních práv stěžovatele, a přitom umožňuje dosáhnout sledovaného cíle v odpovídající míře. Jelikož obecné soudy nevyužily tuto možnost a v napadených usneseních dospěly k závěru o nezbytnosti zabrat obrazy, zasáhly do vlastnického práva stěžovatele k obrazům, aniž by tento zásah byl potřebný. Napadenými usneseními tak porušily vlastnické právo stěžovatele dle čl. 11 odst. 1 Listiny.

30. Ústavní soud se nezabýval otázkou, zda je možné obrazy ponechat ve vlastnictví stěžovatele bez uložení některých z povinností, který jsou nyní zakotveny v § 101 odst. 4

písm. a) a c) trestního zákoníku. Stěžovatel se totiž postupu podle těchto ustanovení sám dovolával, a to jak před obecnými soudy, tak ve své ústavní stížnosti. Je na obecných soudech, aby v dalším řízení posoudily, zda je uložení některé či některých povinností namístě, a v jaké konkrétní podobě. Stejně tak další námitky – včetně procesních námitek týkajících se znaleckého posouzení obrazů – bude mít stěžovatel možnost uplatnit u obecných soudů, a proto není třeba se jim věnovat nyní.

31. Na závěru, že došlo k porušení práva stěžovatele na ochranu majetku, nemůže nic změnit ani skutečnost, že v trestním řízení bylo stěžovateli přiznáno odškodnění, a to za prokázané náklady vynaložené na nákup obrazů. Je třeba zdůraznit, že i kdyby stěžovatel obdržel odškodnění odpovídající plné výši kupní ceny obrazů, zabránění obrazů by stále představovalo zásah do práva na ochranu majetku stěžovatele dle čl. 11 odst. 1 Listiny, jehož ústavnost by bylo třeba přezkoumat. Otázka, zda při ponechání obrazů stěžovateli nedojde k jeho bezdůvodnému obohacení, tak není v rámci rozhodování o zabránění obrazů relevantním hlediskem. V projednávané věci dále není zřejmé, zda stěžovateli bylo přiznáno právo na náhradu celé škody, která mu v souvislosti se zakoupením falz vznikla – jak ostatně uvádí krajský soud, uplatněný nárok na náhradu škody byl stěžovateli jako poškozenému přiznán jen zčásti, přičemž trestní soudy nemají pravomoc meritorně rozhodnout o zbytku jeho nároku, a mohly tak stěžovatele pouze odkázat na řízení ve věcech občanskoprávních (§ 229 odst. 2 trestního řádu). Přehlédnout nelze ani tvrzení stěžovatele, že se přiznané náhrady škody nemusí stěžovatel na odsouzeném domoci, byť s ohledem na výše uvedené skutečnosti není třeba zkoumat opodstatněnost tohoto tvrzení.

C. Závěr

32. Ústavní soud shrnuje, že **ochranné opatření zabránění věci dle § 101 trestního zákoníku představuje zásah do práva vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a při jeho ukládání tak musí být splněn požadavek přiměřenosti, vyplývající z ústavního pořádku i z § 96 trestního zákoníku. Zvláště při zabránění věci, která náleží osobě odlišné od pachatele trestného činu, zejména pak oběti (poškozenému) trestným činem, je nutno zohlednit, zda stanoveného cíle nelze dosáhnout jiným způsobem, který by do ústavně zaručených práv zasahoval mírněji, případně vůbec.** Těmto požadavkům v projednávané věci obecné soudy nedostály. Dovodily, že je nezbytné zabrat obrazy stěžovateli kvůli hypotetickému nebezpečí, že budou šířeny jako falzifikáty, ačkoliv tomu nenasvědčovala žádná zjištěná okolnost, a přestože měly možnost namísto zabránění obrazů rozhodnout o jejich označení jako kopií. Tím porušily právo stěžovatele na ochranu majetku dle čl. 11 odst. 1 Listiny.

33. Obecné soudy se v dalším řízení budou znovu zabývat otázkou, zda je namístě rozhodnout o zabránění předmětných obrazů stěžovateli. S ohledem na § 3 odst. 2 trestního zákoníku budou o ochranných opatřeních rozhodovat podle zákona ve znění účinném v době rozhodování. Ve vztahu k § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku v nyní účinném znění se proto v první řadě budou muset zabývat otázkou, zda předmětné obrazy v majetku stěžovatele jako poškozeného trestnou činností lze pokládat za výnos z trestné činnosti. Dále se budou muset vypořádat s otázkou potřebnosti zabránění obrazů v souladu s nosnými důvody tohoto nálezu; s ohledem na to, že již došlo k oddělení pláten od rámců obrazů, je namístě, aby se vypořádaly s důvody pro zabránění zvláště ve vztahu k plátnům i rámcům.

34. Z výše uvedených důvodů proto Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona napadená usnesení zrušil v rozsahu, v němž bylo rozhodnuto o zabrání obrazů stěžovatele a o zamítnutí jeho stížnosti proti rozhodnutí o zabrání.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 14. listopadu 2019

Vojtěch Šimíček
předseda senátu